

doc. RNDr. Ladislava Horáčková, Ph.D.
FSpS Masarykova univerzita

Kamenice 5

625 00 Brno

Oponentský posudek habilitační práce

Tomáš Alušík: *Dějiny lékařství a zdravotní stav populace v Řecku před rokem 500 př. Kr.*, Praha: Ústav dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK.

Předložená habilitační práce zahrnuje 486 stran, z toho 434 stran textu (včetně 593 citací literatury) a 52 stran příloh s 92 obrázky.

Autor se zde zabývá zdravotním stavem a dějinami lékařství v Řecku od přelomu svrchního paleolitu a mezolitu (okolo roku 10 000 př. Kr.) po 5. století př. Kr. („předhipokratovské“), kdy nastává zásadní rozkvět klasické řecké civilizace. Opírá se zejména o studium publikovaných zpráv o dochovaných kosterních pozůstatcích ze 172 lokalit z území celého dnešního Řecka. Sám autor měl kvůli legislativním omezením možnost prostudovat pouze nálezy ze dvou lokalit a to díky roli spoluředitele archeologického terénního projektu.

Habilitační práce, založená na interdisciplinárním přístupu, je rozčleněna do čtyř hlavních oddílů. Do Úvodu jsou zahrnuty antropologické, ikonografické a literární prameny, dále Metodologie s historií výzkumu a vysvětlením terminologie a zkratk. Druhá část („Pramenná“) obsahuje podrobný „Katalog dochovaného antropologického materiálu“, „Ikonografické prameny doby bronzové a archaického období“, „Literární prameny od hliněných tabulek“, Homérských eposů až po zmínky o skutečně existujících lékařích. V podkapitole „Ostatní archeologické prameny“ autor zmiňuje „Léčiva a jejich přípravu“, „Lékařské nástroje“, „Keramiku“ a „Architekturu“, zejména svatyní na Krétě a prvních svatyní léčebných božstev z archaického období. Třetí část publikace shrnuje „Analýzy antropologického materiálu“ z hlediska geografického, chronologického a metodologického, jsou zde publikovány rešerše důležitých antropologických souborů. V podkapitole „Skeletální patologie“ se autor zabývá chronologií výskytu degenerativně produktivních změn páteře a velkých kloubů, traumat, projevů stresové zátěže na skeletu, nespecifickými záněty a dalšími patologiemi, projevujícími se na skeletu (například vrozené vady, nádory). Do této skupiny jsou zahrnuty i muskulo-skeletální markery zátěže a doklady potratů a novorozenecké úmrtnosti.

Díky tvrdé zubní tkáni se mezi kosterními pozůstatky poměrně dobře zachovávají zuby. Proto mohla být podrobně propracována podkapitola zubních patologií zahrnující caries dentis, zubní kámen (calculus), onemocnění parodontu, výskyt periapikálních abscesů, lineární zubní hypoplazie a dentální a ortodontické anomálie. K patologiím je zde také řazena abraze zubní.

Autor zde diskutuje také průměrný věk a rekonstruovanou tělesnou výšku populací, včetně otázky složení a kvality stravy zkoumaných jedinců.

V poslední, čtvrté části, se autor zamýšlí nad otázkami, které vyplývají z přímých dokladů paleopatologií, jako jsou léčebné zákroky, používaná léčiva, tradice a role léčitele (lékaře?), jeho anatomické a medicínské znalosti, možnosti specializace a postavení ve společnosti. Je zde také zmíněna hypotéza o formování lokálních medicínských škol včetně religiózního aspektu léčení a vlivu příslušných léčivých božstev. Zajímavá je i zmínka o dobové péči o veřejné zdraví s doloženými nálezy zbytků veřejných vodovodů, fontán a v umění zobrazováním scén s mytím osob, v neposlední řadě i zasypávání vápnem zemřelých osob jako tomu bylo například na pohřebišti Achea Klauss.

V závěru práce autor chronologicky shrnuje získané poznatky a snaží se o výčet nejčtenějších druhů paleopatologií, kterými jsou v sestupné řadě projevy degenerativně produktivních změn u kloubů, traumata, projevy stresové zátěže, nespecifické záněty a muskulo-skeletální markery fyzické zátěže. Konstatuje, že ostatní druhy paleopatologií byly nalezeny jen vzácně a potvrzuje známý fakt, že vliv městského prostředí má na zdraví populace negativní vliv.

Autor se také snaží postihnout základní demografické parametry jednotlivých populací. Bez sjednocené metodiky získaných údajů na skeletech z publikací citovaných autorů jde spíše o odhady.

Habilitační práce je vypracována velmi pečlivě, podrobně, s minimem formálních chyb (drobné poznámky jsem zanesla přímo do textu). Text svědčí o hluboké znalosti problematiky a dobré orientaci ve využití interdisciplinárních poznatků. Práce je výjimečná nejen svým rozsahem, ale především chronologicko-epidemiologickým přístupem, množstvím a různorodostí pramenů a zejména proto, že jde zatím o vůbec první, detailní syntézu poznatků o zdravotním stavu řecké populace od svrchního paleolitu do začátku klasické řecké civilizace.

Vzhledem k tomu, že předložená habilitační práce plně splňuje požadavky stanovené zákonem, doporučuji přijmout práci v předložené formě a na jejím základě udělit PhDr. Tomáši Alušíkovi, Ph.D. titul docent pro daný obor.

Poznámky oponenta:

1. Přimlouvám se za používání „intravitální ztráta zubů“ místo „předsmrtná“. Takto ztracené zuby musí nést známky uzavírání alveolů.
2. Allenova jamka se vyskytuje jen na krčku stehenní kosti, ne na hlavici (str. 84).
3. Rekonstruovaná tělesná výška se obvykle uvádí pouze s jedním desetinným číslem, totéž u odhadu věku.
4. Bylo by lépe nepoužívat formulaci „horní a dolní skelet“, ale konkrétně „kosti horní končetiny, kosti dolní končetiny, kosti trupu“.
5. U osteomů se používá „osteogenní nádory“ ne „osteoblastické“.
6. U srovnávání postižení chrupu se osvědčuje výpočet intenzity kazivosti chrupu I-CE, který je součtem procentuálního výskytu zubů s kazem a alveolů, z nichž vypadly zuby během života v poměru k celkovému počtu studovaných zubů či alveolů.

7. Str. 62 ...což se projeví ve 2. letech věku o něco nižší výškou dětí, než které by měly správně dosahovat. Víme ale jaká je „správná“ výška dětí této věkové kategorie v daném období?

Otázky oponenta:

1. Jak byla stanovena prevalence chorob jednotlivými autory? V paleopatologii jde, díky špatné zachovalosti kosterních pozůstatků, o poměrně obtížnou otázku s ještě obtížnějším srovnáváním. Podobně u rekonstrukce tělesné výšky, byla stanovena dle jednotné metodiky u všech autorů? Lze to dohledat?
2. Překvapivý je nález mnoha fraktur žeber, protože v pozdějších dobách jde o méně frekventovaná traumata. Jak si autor tuto skutečnost vysvětluje?
3. Na str. 64 uvádí autor, že se „výška výrazně lišila od normálu“. Jaký byl v té době „normál“ a jakou metodikou a na jak velkém počtu jedinců byl stanoven?
4. V dnešní době je v popředí zájmu epidemiologů a mikrobiologů šíření resistantních druhů Mycobacterií. Byla by proto velmi záslužná revize tak starého nálezu suspektní tuberkulózy s ověřením přítomnosti DNA jejího původce Mycobacterium tuberculosis moderními genetickými metodami. Jaká je naděje, že vy revizi nálezu řecká strana umožnila?

V Brně dne 27.11.2018

Doc. RNDr. Ladislava Horácková, Ph.D.